

Tutkimuksia korkeakoulutusvalinnoista ja alueellisista työmarkkinoista

Tuomo Suhonen

Suomen korkeakoulujärjestelmä on maantieteellisesti pitkälle hajautettu, minkä ansiosta korkeakoulutuksen saavutettavuus on varsin korkealla tasolla kaikkialla maassa. Toisaalta korkeakoulutuksen tarjonta on laadullisesti varsin keskittynyttä: yliopistoja on selvästi vähemmän ja harvemmassa kuin ammattikorkeakouluja, ja tiettyjen statuserojen lisäksi korkeakoulujen välillä on merkittäviä eroja koulutus- alatarjonnassa. Korkeakoulutuksen laadun maantieteellisen keskittyneisyyden ja muiden alueellisten erojen seurauksena nuorten toisen asteen koulutuksen jälkeisiin opiskeluvalintoihin liittyy mielenkiintoisia sijaintia koskevia kysymyksiä, joilla voidaan ajatella olevan merkitystä arvioitaessa korkeakoulujärjestelmän tehokkuutta ja mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista. Missä määrin etäisyydet korkeakouluihin ja lähialueen koulustarjonta ohjaavat nuoren tekemiä valintoja? Onko opiskelupaikkakunnan valinnalla merkitystä nuoren tulevan työmarkkinamenestyksen ja muiden tulevien kannalta? Muun muassa näihin kysymyksiin suomalaisnuorten korkeakoulutusvalintoja ja alueellisia työmarkkinoita käsittelevä

väitöskirjani pyrkii tarjoamaan vastauksia rekisteriaineistojen mikroekonometrisen analyysin keinoin.

Väitöskirja koostuu johdantoluvusta ja neljästä empiirisestä artikkelista, joista kahdessa ensimmäisessä tarkastellaan koulutusalan valinnan mekanismeja Suomen yliopistojärjestelmän kontekstissa. Kaksi viimeistä artikkelia puolestaan tutkivat yliopiston valinnan yhteyttä valmistumisen jälkeiseen työmarkkinamenestykseen. Tutkimusten pääasiallisena aineistona on käytetty Tilastokeskuksen rekisteripohjaista yksilöaineistoa, joka perustuu 7 prosentin satunnaisotokseen Suomen vuoden 2001 väestöstä.

Väitöskirjan ensimmäisessä artikkelissa (Suhonen 2014a) keskitytään tarkastelemaan, onko koulutus- alatarjonnan alueellisella vaihtelulla vaikutusta nuorten koulutus- alavalintoihin. Jos etäisyys tietyn koulutusalan lähimpään opinahjoon kasvaa, pieneneekö yksilön todennäköisyys valikoitua tälle alalle? Aikaisemmat tutkimustulokset mm. Yhdysvalloista (esim. Jepsen ja Montgomery 2009) ja Britanniasta (Gibbons ja Vignoles 2012) viittaavat siihen,

Kirjoituksessa esitellään Jyväskylän yliopistossa 22.11.2013 tarkastettu taloustieteen väitöskirja ”Studies on Higher Education Choices and Spatial Labour Markets”. Väitöskirjan esitarkastajina toimivat professori Roope Uusitalo (HECER) ja dosentti Anders Stenberg (Tukholman yliopisto). Vastaväittäjänä toimi professori Roope Uusitalo ja kustoksena professori Hannu Tervo. Väitöskirjan ohjasi professori Hannu Tervo. KTT Tuomo Suhonen (tuomo.suhonen@vatt.fi) toimii erikoistutkijana Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa.

että etäisyydellä on merkitystä korkeakoulun valinnassa, kun taas etäisyyden vaikutusta koulutusalan valintaan ei aikaisemmassa kirjallisuudessa ole juurikaan tutkittu.

Tutkimuksen otokseen kuuluvat Tilastokeskuksen aineistosta poimitut, vuosina 1991–1996 lukiosta valmistuneet henkilöt. Kun näiden yksilöiden lukuisia ominaisuuksia, kuten ylioppilasarvosanoja, vanhempien koulustaustaa sekä lähtöalueen urbanisaatioastetta, kontrolloidaan moniluokkaisen valinnan mallissa, havaitaan, että 100 kilometriä pidempi etäisyys koulutusalaan on yhteydessä keskimäärin noin 15 prosenttia pienempään todennäköisyyteen valikoitua alalle. Etäisyysvaikutuksen suuruus kuitenkin riippuu huomattavasti valintavaihtoehdosta: etäisyys ei vaikuta kasvatustieteiden, taidealojen tai lääke- ja terveystieteiden opintoihin valikoitumiseen, kun taas muiden alojen kohdalla etäisyydellä on voimakas vaikutus. Tutkimuksessa esitetyn hypoteesin mukaan tämä heterogeenisuus voi selittyä eroilla siinä, kuinka voimakkaita ammatillisia preferenssejä alan valitseminen edellyttää. Edellä mainitut kolme koulutusalaan assosioituvat voimakkaasti opettajan, taiteilijan ja lääkärin ammatteihin, joiden voidaan ajatella vaativan voimakasta ammatillista kutsumusta. Ehkäpä siksi näiden alojen valintaan eivät toissijaiset tekijät, kuten etäisyydet, vaikuta. Muiden alojen kohdalla havaitut etäisyysvaikutukset puolestaan viittavat siihen, että suomalaisnuoret ovat yleisesti ottaen varsin epävarmoja opiskelualastaan ja päätyvät siksi usein valitsemaan jonkin lähellä olevan vaihtoehdon.

Väitöskirjan toinen artikkeli kytkeytyy kirjallisuuteen, jossa tarkastellaan koulutuksen ylisukupolvista siirtymistä eräänä sosioekonomisia eroja ylläpitävänä mekanismina (ks. Björklund ja Salvanes 2011). Eräs puute tässä

kirjallisuudessa on, että koulutuksen periytymistä on tutkittu lähes pelkästään koulutustason näkökulmasta kiinnittämättä huomiota koulutusalojen periytyvyyteen. Tutkimukseni pyrkii täyttämään tätä aukkoa tarkastelemalla, kuinka paljon suurempi todennäköisyys opiskelijalla on valmistua tietyltä yliopiston koulutusalaalta, jos hänen vanhemmistaan vähintään toisella on vastaavan alan yliopistotutkinto. Estimoinneista saadut tulokset osoittavat, että koulutusalat periytyvät merkittävässä määrin: keskimäärin yksilön mahdollisuus valikoitua tietylle alalle kaksinkertaistuu, jos hänen vanhemmillaan on tutkinto kyseiseltä alalta. Vanhempien vaikutus vaihtelee monen tekijän mukaan. Oikeustieteellinen koulutusala periytyy muita koulutusaloja huomattavasti useammin. Lisäksi miehet ovat naisia alttiimpia seuraamaan vanhempiensa koulutusalaavaihtoja ja sekä miehet että naiset seuraavat useammin isän kuin äidin valintoja.

Väitöskirjan kaksi viimeistä artikkelia liittyvät läheisesti kirjallisuuteen, jossa on tutkittu eri maiden aineistoilla korkeakoulutuksen laatuun liittyvien tekijöiden, kuten oppilaitoksen selektiivisyyden ja opetusresurssien, yhteyttä opiskelijoiden valmistumisen jälkeisiin ansioihin (esim. Hoekstra 2009, Lang ja Siniver 2011). Kolmannessa artikkelissa (Suhonen 2013) kiinnostuksen kohteena on yliopiston sijainnin merkitys, joka on aikaisemmassa kirjallisuudessa jäänyt varsin vähälle huomiolle. Tarkasteltavana hypoteesina on, että suomalaisopiskelija hyötyy rahallisessa mielessä päätöksestä sijoittua yliopisto-opintojen ajaksi Helsingin metropolialueelle pienempien yliopistokampusten sijaan, koska metropolialue pystyy tarjoamaan opiskelijoilleen mm. parempia työmahdollisuuksia ja korkeamman statuksen omaavia yliopistoja. Tutkimuksen otokseen si-

sällytetään vuosina 1994–2000 yliopistoista valmistuneet henkilöt, ja näiden tuloja seurataan valmistumisvuoden jälkeisellä kuuden vuoden periodilla.

Kuvailevan analyysin tulokset osoittavat, että metropolialueen yliopistoista valmistuneet opiskelijat ansaitsevat keskimäärin noin 14 prosenttia enemmän kuin muut. Estimointitulosten perusteella tämä ansiopremio selittyy kuitenkin täysin yksilöiden yliopisto-opintoja edeltävillä ominaisuuksilla, kuten arvosanoilla, perhetaustalla ja kotipaikkakunnan sijainnilla, kun taas yliopistopaikkakunnalla itsellään ei havaita olevan merkittävää kausaalivaikutusta. Yliopistopaikkakunnan valinnan vaikutuksessa havaitaan kuitenkin jonkin verran koulutusalaista riippuvaa heterogeenisuutta, ja humanististen alojen opiskelijoiden havaitaan jopa hyötyvän sijoittumisesta metropolialueen ulkopuolelle.

Väitöskirjan viimeisessä artikkelissa (Suhonen 2014b) jatketaan yliopiston valinnan ansiovaikutusten tarkastelua keskittyen eksplisiittisemmin yliopistoinstituution laadun vaikutukseen. Laatua mitataan tutkimuksessa Opetus- ja kulttuuriministeriön KOTA-tietokannan tietojen perusteella rakennetuilla kolmella mittarilla: opettaja–opiskelija-suhde, vertaisarvioitujen kansainvälisten julkaisujen määrä suhteessa tutkimushenkilökunnan määrään sekä hakijoiden määrä suhteessa opiskelija-paikkojen määrään. Erona aikaisempaan kirjallisuuteen laatumittarien sallitaan vaihtelevan yliopistojen sisällä koulutusalan mukaan, minkä voidaan odottaa pienentävän mittavirheistä aiheutuvaa harhaa estimaateissa. Tällä kertaa empiirisessä analyysissä tutkimuksen kohteena ovat vuosina 1995–2002 valmistuneiden henkilöiden keskimääräiset kuukausiansiot neljä vuotta valmistumisen jälkeen.

Tulosten perusteella yliopistoyksikön laadun ja ansioiden välinen yhteys on keskimäärin heikko, joskin myös varsin heterogeeninen sukupuolen ja koulutusalan mukaan. Erityisesti opettaja–opiskelija -suhteen havaitaan olevan positiivisessa yhteydessä naisten ansioihin, mutta miehille vastaavaa yhteyttä ei löydetä. Tulosten voidaan joka tapauksessa ajatella antavan varovaista tukea väitteelle, jonka mukaan opetusresurssien lisääminen parantaa opiskelijoiden inhimillisen pääoman karttumista.

Väitöskirjan keskeinen johtopäätös, jonka mukaan etäisyksillä on merkittävä vaikutus suomalaisnuorten toisen asteen jälkeisiin opiskeluvaihtoihin, on varsin ajankohtainen näin vuoden 2010 yliopistouudistuksen jälkimainingeissa. Uudistuksen keskeisenä päämääränä oli yliopistojen erilaisuuden – toisin sanoen yliopistokoulutuksen laadun maantieteellisen hajonnan – lisääminen, minkä saamani tulosten perusteella voidaan ennakoida johtavan siihen, että yksilön kotipaikkakunnan sijainnilla on entistä suurempi vaikutus yksilön vastaanottaman yliopistokoulutuksen laatuun. Toteutusesaan tällainen kehitys voisi olla haitallista mahdollisuuksien tasa-arvon lisäksi korkeakoulujärjestelmän tehokkuuden kannalta yliopistojen opiskelupaikkojen allokoiuessa yhä enemmän kyvykkyyden ja motivaation suhteen epäoptimaalisille opiskelijoille. Toisaalta mikäli opiskelijoiden liikkuvuus on tulevaisuudessa entistä voimakkaampaa, voi tällainen tehokkuustappio jäädä vähäpätöiseksi.

Toinen väitöskirjan keskeinen havainto on, että suomalaisopiskelijan maantieteellisellä sijoittumisella opiskelujen aikana ei yleisesti ottaen ole merkittävää vaikutusta alku-uran työmarkkinamenestykseen. Tämä havainto implikoi, että yliopistojärjestelmä voidaan maantieteellisesti hajauttaa varsin pitkälle ilman, että

merkittävää palkkaepätasa-arvoa syntyy eri yliopistoista valmistuneiden välille. Näiden tulosten valossa – jotka siis heijastelevat 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun tilannetta – onkin mielenkiintoista nähdä, tuleeko yliopist uudistus muuttamaan Suomen yliopistojärjestelmää heterogeenisempaan, suurempia alueellisia eroja tuottavaan suuntaan. □

Kirjallisuus

- Björklund, A. ja Salvanes, K. (2011), “Education and family background: Mechanisms and policies”, teoksessa Hanushek, E., Machin, S. ja Woessmann, L. (toim.), *Handbook of the Economics of Education* 3, Elsevier: 201–247.
- Gibbons, S. ja Vignoles, A. (2012), “Geography, choice and participation in higher education in England”, *Regional Science and Urban Economics* 42: 98–113.
- Hoekstra, M. (2009), “The effect of attending the flagship state university on earnings: a discontinuity-based approach”, *Review of Economics and Statistics* 91 (4): 717–724.
- Jepsen, C. ja Montgomery, M. (2009), “Miles to go before I learn: the effect of travel distance on the mature person’s choice of a community college”, *Journal of Urban Economics* 65: 64–73.
- Lang, K. ja Siniver, E. (2011), “Why is an elite undergraduate education valuable? Evidence from Israel”, *Labour Economics* 18: 767–777.
- Suhonen, T. (2014a), “Field-of-study choice in higher education: does distance matter?”, *Spatial Economic Analysis* (tulossa).
- Suhonen, T. (2014b), “Quality of higher education and earnings: evidence from Finland using field-of-study-level quality measures”, *International Review of Applied Economics* 28: 22–44.
- Suhonen, T. (2013), “Are there returns from university location in a state-funded university system?”, *Regional Science and Urban Economics* 43: 465–478.